

Sztálin a székelyeknél

Stefano Bottoni: Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960). Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2008. 448 lap

Stefano Bottoni a Bolognai Egyetemen szerzett diplomát *summa cum laude* minősítéssel 2001-ben. Kutatási területe Közép-Európa politika- és társadalomtörténete, különösen a nemzeti kérdés. Mélyebb kutatásokat végzett a nemzetépítés és államépítés terén a kommunizmus éveit élő Romániában. A magyar kisebbség kutatása témaként szolgált számára mind az egyetemi diploma¹ mind a doktori cím² megszerzésekor.

A nemzetiségi kérdéssel és ezen belül is a második világháború utáni romániai magyar problémával több kiadvány is foglalkozott az utóbbi időben (lásd például Vincze Gábor és Nagy Mihály Zoltán könyveit). Stefano Bottoni könyve viszont egy eddig kevésbé kutatott témát dolgoz fel. A romániai magyarság szempontjából igen fontos időszakot, a székelyföldi területekből kialakított Magyar Autonóm Tartomány létrejöttét és működését, valamint a korabeli román politikai viszonyokat mutatja be. A könyv hatévnyi kutatás eredménye, és a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbsékkutató Intézete, valamint a Pro-Print Könyvkiadó közös könyvkiadási programja keretében látott napvilágot.

Az első fejezetben Bottoni a Magyar Autonóm Tartomány megalakulásának körülményeit vázolja fel, rámutatva arra, hogy melyek voltak azok a kül- és belpolitikai folyamatok, amelyek kulcsszerepet játszottak az eseményekben. A szerző szerint az Autonóm Tartomány létrejötte a kelet-európai kommunista államok nemzetiségi politikájának

az egyik kivételes eseménye volt. Fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy a Román Kommunista Párt nem saját kezdeményezéséből, hanem a szovjet vezetés nyomására szánta rá magát arra, hogy a romániai magyarság egy részének, pontosabban a székelyföldieknek területi önrendelkezést biztosítson. A szovjet vezetés által szorgalmazott területi autonómia ideológiai gyökerei a Lenin és Sztálin által kialakított 1920-as évekbeli nemzetiségi politikára vezethetők vissza. A Magyar Autonóm Tartomány és a jugoszláviai föderatív rendszer számított a korabeli Kelet-Európában az egyetlen reális kísérletnek a kisebbségek integrálására.

A Magyar Autonóm Tartomány a következő rajonokat (közigazgatási egységeket) foglalta magában: Csík, Gyergyó, Udvarhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Marosvásárhely, Sepsi, Maroshévíz, Kézdivásárhely. A központja Marosvásárhely volt. A Tartomány autonómiáját és területét az 1952-es új román alkotmány 19. cikkelye állapította meg. 1956-ban ezen a területen 731 000 fő élt, ebből 567 000 volt magyar. Tehát a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával egy túlnyomó többségben magyar lakosságú, önálló adminisztratív területet jött létre a román állam keretein belül. Mindez viszont azzal is járt, hogy a magyarkérdés országos szintű problémából regionális kérdéssé vált, és az Erdély többi területein élő mintegy 1 millió magyar kisebbségi jogait fokozatosan megnyirbálták.

Amint Stefano Bottoni is rámutat könyvében, a Magyar Autonóm Tartomány nem rendelkezett tényleges önkormányzattal, a területet érintő gazdasági és politikai döntések továbbra is Bukarestben születtek. Mindezek mellett számos előnyt is fel lehet sorolni: A terület vezetőségének többsége a magyarok közül került ki (77,3% magyar, 20,1% román), a lakosság szabadon használhatta a magyar nyelvet az adminisztrációban és a bíróságokon, a közhivatalokban kétnyelvű táblákat

¹ *Le minoranze ungheresi nell'Europa centro-orientale 1944-1948* (A magyar kisebbségek Közép-Európában 1944–1948). Témavezetők: prof. Francesco Benvenuti, prof. Carla Tonini.

² *Territorialità e politica etnica in Europa centro-orientale: il caso della Regione Autonoma Ungherese in Romania, 1952–1960* (Területi kérdések és etnopolitika Közép-Európában. A romániai Magyar Autonóm Tartomány esete, 1952–1960).

raktak ki, Marosvásárhelyen felsőoktatási intézmény nyílt, ahol anyanyelven is lehetett tanulni (orvosi és gyógyszerészeti egyetem), beindult a Székelyföld gazdasági modernizációja. Ez utóbbi azért is fontos, mert ahogyan a következő fejezetben a szerző jelzi, a Magyar Autonóm Tartomány lakosságának 77 százaléka falun élt. Ezzel szemben néhány fejlettebb romániai tartományban ez az arány 50 százalék alá esett.

A második fejezet a román nemzetiségpolitika 1953-at követő alakulásával foglalkozik. 1953 januárjában jelentős változás következett be Románia kisebbségpolitikájában. Január végén egy Gheoghe Gheorghiu-Dej által jegyzett cikket közölt a Scântea és a Romániai Magyar Szó a nemzetiségi kérdés teljes és sikeres megoldásáról. A Román Munkáspárt vezetője, Gheorghiu-Dej szerint a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával Románia sikeresen alkalmazta a szovjet modellt, és az ország magyar lakossága teljes körű kisebbségi jogokat élvez. Gheorghiu-Dej kijelentései lényegében az Autonóm Tartomány területén kívül meglévő magyar intézményrendszer leépítését készítették elő. Elsőként a romániai magyarság politikai érdekképviselőt a második világháború vége óta ellátó Magyar Népi Szövetséget kényszerítették arra, hogy feloszlassa saját magát. Ezt követően pedig több, a Magyar Autonóm Tartomány területén kívül megjelenő magyar újságot is megszüntettek.

A harmadik fejezet társadalomtörténeti szempontból közelíti meg a Magyar Autonóm Tartomány történetét. Elsősorban nem a politikai eseményekre, hanem a terület működésére, gazdasági átalakulására, valamint a vezetőség és a lakosság összetételére világít rá. Külön foglalkozik az itt megjelenő sajtótermékekkel (Igaz Szó, Vörös Zászló), a kulturális intézményekkel és a propagandával. Bottoni kimutatja, hogy a tartomány lakosságának 3–3,5 százaléka volt párttag. Lényegében ebből a rétegből került ki a vezetőréteg is. Bukarest számára az volt a legfontosabb, hogy a tartomány élére olyan személyeket állítson, akik párttagságuk és a párthoz való hűségük mellett jó helyismerettel rendelkeztek. Ilyen volt például Csupor Lajos is,

aki 1952-től 1961-ig töltötte be az első titkári funkciót a Magyar Autonóm Tartományban. Csupor a két világháború között többször is letartóztatták a román hatóságok kommunista tevékenység miatt. A második világháborút követően pedig azonnal aktív kommunista tevékenységbe kezdett a Székelyföldön. Ennek köszönhetően élvezte Gheorghiu-Dej bizalmát.

A szerző a negyedik fejezetben az 1956-os magyarországi forradalom romániai hatásait elemzi, és a forradalmat követő megtorlásokat az erdélyi magyarok körében. A forradalom több téren is negatívan befolyásolta a romániai magyarság sorsát. Az 1956-os eseményeket követően a román hatóságok újból felülvizsgálták a magyarokkal szembeni politikájukat. A magyarkérdés ezt követően már nemcsak etnikai ügy volt, hanem állambiztonsági problémává vált. A szomszédos ország eseményeivel szimpatizáló megmozdulásokat (például a Szoboszlai Aladár katolikus pap által vezetett mozgalom egy közös magyar–román konföderáció létrehozására) megtorlások követték, sok személyt börtönbüntetéssel sújtottak. 1957–1959 között mintegy 4000 magyart ítélték el, és többet is halálbüntetéssel sújtottak. A romániai 1956-os megmozdulásokban részt vevők közül 43-at végeztek ki, köztük 13 volt magyar.

1956 után a magyar oktatási intézményrendszert teljesen ellehetetlenítették. Radikálisan lecsökkentették a magyar tanítási nyelvű iskolák számát, több intézményt román iskolákkal vontak össze. Mindezt a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem önállóságának megszüntetése követte. A magyar felsőoktatási intézményt 1959-ben egyesítették a városban működő román egyetemmel.

Az 1956-os forradalom következményei közé tartozott az is, hogy a román hatalomban még jobban megerősödött a bizalmatlanság a magyar kisebbséggel szemben. Ez főként abban nyilvánult meg, hogy a rendfenntartási szervek és a Securitate kizárták soraikból a magyar nemzetiségűeket. Ezzel párhuzamosan pedig megkezdődött a besúgók, informátorok beszerzése a Securitate hálózatába.

A könyv utolsó fejezete a Magyar Autonóm Tartomány elsorvasztását és adminisztratív átszervezését mutatja be. Az 1950-es évek második felében Gheorghiu-Dej egyre inkább függetleníteni igyekezett magát a Szovjetuniótól. Ezzel párhuzamosan a Magyar Autonóm Tartomány jogkörét is szűkíteni próbálta.

1958-tól egyre több jel mutatott arra, hogy a szovjet nyomásra létrehozott magyar autonóm területet egy tartalom nélküli formává kívánják átalakítani. 1960-ban megkezdődött a régió adminisztratív átszervezése és etnikai összetételének a megváltoztatása. Ennek nyomán Sepsí és Kézdi rajonokat leválasztották a Magyar Autonóm Tartományról, és a szomszédos, Brassó központú Sztálin tartományhoz csatolták. A két elcsatolt magyar lakosságú terület helyett a Magyar Autonóm Tartományhoz román lakosságú területeket ragasztottak (Ludas, Sármás és Dicső rajon egy része). 1960-tól megváltozott a terület elnevezése is: Maros-Magyar Autonóm Tartomány. Az új igazgatási területen a magyarság aránya a korábbi 76,9 százalékról 61,1-re esett vissza.

Gheorghe Gheorghiu-Dej nemzetiségi politikáját Nicolae Ceaușescu folytatta tovább 1965-től. A Román Kommunista Párt új főtitkára 1968-ban

új területi felosztást vezetett be, amelynek nyomán tartományok helyett megyéket hoztak létre. Ennek következtében megszűnt a Maros-Magyar Autonóm Tartomány is. A területén alakították ki Maros, Hargita és Kovászna megyéket.

Mit is jelentett valójában a Magyar Autonóm Tartomány ötven év távlatából nézve? Paradoxnak tűnő fogalom a kommunizmus győzelmi mámorában élő román politikai ideológiában. A sztálini autonómiát *kirakatnak*, *magyar gettónak* vagy *üvegháznak* lehet tekinteni. „Az 1960 óta eltelt közel 50 év alatt a lakosság zöme nem is hallott arról, hogy a kommunizmus legkeményebb éveiben területi autonómia és »kis magyar világ« létezett volna a Székelyföldön. Sokan egyáltalán nem emlékeznek a MAT-ra, mások pedig nem *úgy* emlékeznek az ötvenes évekre. A kollektív emlékezet beszolgáltatásról, félelemről, szegénységről és sok megaláztatásról szól. A kilencvenes években néha, manapság csak ritkán hivatkoznak a Magyar Autonóm Tartományra; talán azért, mert éppen Sztálin hozta a székelyeknek, de talán azért is, mert a mai világban nem lehet már kizárólag üvegházban élni” – fejezi be utalásképpen a szerző.

Flóra Annamária